

Gagauz Halk Edebiyatına Yansıyan Maddi Kültür Unsurları ve Sosyo-kültürel Açından Değerlendirilmesi

Alev BİRGÜL*

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı bir kültür akademisi niteliğinde olup Türk kültürü üzerinde araştırma, yayın, tanıtım faaliyetlerini sürdürmektedir. Özellikle Türk kültürü ile ilgili birçok yayını araştırmacıların hizmetine sunmaktadır. Bu yayınlarından bir yenisi halk bilimci Dr. Cem Sevinç'in "Gagauz Halk Edebiyatına Yansıyan Maddi Kültür Unsurları ve Sosyo-kültürel Açından Değerlendirilmesi" adlı kitabıdır. E-yayın olarak yayımlanan eser 1008 sayfadır.

Bu kitapta Türk dünyasının Asya'da yer alan ve Bering boğazından başlayarak Sakhalar, Tuvalar, Özbek, Uygur, Kazak, Kırgız, Türkmen, Karakalpak, Azerbaycan, Türkiye, Kırım ve Kazan Tatar, Çuvaş, Kumuk, Nogay, Karay, Kırımçak, Karaçay-Balkar gibi topluluklarının aksine Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da yer alan ve Hristiyan dinine mensup olan konuştukları dil itibarıyla Oğuz lehçe ve şivelerine mensubiyet gösteren Gagauzların unutulmaya yüz tutmuş kültürlerinin ve dilleri araştırma konusu olmuştur.

Bu çalışmanın önemi ve değeri bu Türk topluluğunun tarihinden kaynaklanmaktadır. Gagauzlar, günümüzde Moldova'ya bağlı Gagauz Yeri (Gagauzya) başta olmak üzere Bulgaristan, Yunanistan, Ukrayna, Romanya, Türkiye gibi ülkelerde dağınık şekilde yaşayan bir Türk boyudur. Gagauz Türkleri, Balkan Türklerinin bir parçasıdır. Gagauzların çok uluslu ortamlarda yaşaması, dil ve kültür olarak baskın durumda bulunmaması, sosyo-ekonomik olarak zayıf olması, Gagauzların dili ve kültürünü tehlikeye sokmuştur. Bir arada yaşadıkları diğer kültürlerin etkisiyle, Gagauzlar kültürlerini korumak için mücadele etseler de, büyük ölçüde değişime uğramış ve uğramaya da devam etmektedir. Dilleri Güney-Batı Türk Lehçeleri olarak adlandırılan Oğuz grubu lehçelerinin bir koludur. UNESCO, Gagauz Türkçesinin tehlike altında olan dillerden olduğunu ilan etmiştir. Bu noktada, Gagauzların yeme-içme kültürü, giyim-kuşam kültürü, eşya kültürü, mimari unsurlar, müzik aletleri gibi maddi kültür unsurlarının tespiti, kayıt altına alınması önemlidir. Gagauz maddi kültür unsurlarının sosyo-kültürel analizini yapıp unsurların yapımını, kültürel işlevini tespit etmek, Gagauzların Türk kültürüyle ve

* Dr., Yüksek Kurum Uzmanı, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara/Türkiye.

komsuları Bulgar, Moldovan kültürüyle bağı ve etkileşimini karşılaştırmak, Türk kültürünün daha büyük ölçüde bu kültürün temelini oluşturduğunu göstermek çalışmanın ana konusu ve amacı olmuştur. Maddi kültür unsurları üzerinden Gagauzların kültürel ve teknolojik değişimlere karşı nasıl tavır aldığı, maddi unsurların toplumsal-kültürel alandaki konumlarının durumları, değişime sebep olan faktörlerin ele alınmasından dolayı sosyal ve kültürel antropoloji, sosyoloji çalışmalarıyla da ortaklıklara sahiptir.

*Hayatımın ayı ve güneşi anacığım*a ithafıyla başlayan kitap, İçindekiler, Ön Söz, Sunuş, Kısaltmalar, Giriş'ten sonra Gagauz Türklerinin Tarihi, Kültürü, Halk Edebiyatı; Yeme-İçme Kültürü; Giyim-Kuşam Kültürü; Eşya Kültürü; Mimari Unsurlar; Müzik Aletleri-Çalgılar; Halk Hekimliği; Oyun; Sonuç Ve Değerlendirme, Kaynaklar, Ekler: Ek – 1: Maddi Kültür Unsurlarının Tablosu, Ek–2: Sözlük, Ek–3: Maddi Kültür Unsurlarının Fotoğrafları olmak üzere 8 sekiz bölümden oluşuyor. Kitabın birinci bölümünde Balkanlardaki Türk yerleşimi tarihi, Gagauzların tarihi, kültürü ve halk edebiyatı hakkında 19. yüzyıldan günümüze kadarki yazılı sözlü kaynaklardan faydalanılarak detaylı bilgi verilmiştir. Böylece yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Maddi kültür unsurları sınıflandırılmıştır ve unsurların tarihi arka planı, materyali, yapısı, deseni ve işlevi ele alınmıştır. İkinci bölümünde yeme-içme kültürü, üçüncü bölümünde giyim-kuşam kültürü, dördüncü bölümde eşya kültürü, beşinci bölümde mimari unsurlar, altıncı bölümde müzik aletleri kültürü, yedinci bölümde halk hekimliği, sekizinci bölümde oyun aletleri kültürüyle ilgili maddi kültür unsurları sınıflandırılıp halk edebiyatı metinlerinden örnekler verilerek bütüncül bir metot anlayışıyla yapılan değişiklikler incelenmiştir. Gagauzya'nın Komrat, Çadır ve Valkaneş bölgelerine, bu bölgelerdeki köylere, etnografya müzelerine gidilerek sözlü kaynaklardan bilgi toplanmıştır. Dilleri ve kültürleri tehlike altında olan Gagauzların bu maddi kültür unsurları fotoğraflanarak da kayıt altına alınmıştır. Çok sayıda örneğe yer verilmiştir. İlk defa yayınlanacak olan bu belgeler ayrıntılı olarak bahsedilen bu eserler, arşiv belgeleri ve döneme ait fotoğraflar tüm yönleriyle okuyucunun ilgisine sunulmuştur. Eser bu haliyle oldukça kapsamlıdır.

Maddi kültür unsurlarının adının kökeni, günümüzdeki durumu ve komşu kültürlerdeki adlandırmaları tablo şeklinde verilmiştir ve bu tablo "Ekler" bölümünün birinci kısmını oluşturmaktadır. Halk edebiyatı metinlerinden verilen örneklerin Türkiye Türkçesine aktarımı sırasında Gagauzların gelenek ve görenekleri, Hristiyanlıkla ilgili terimler ve ifadeler, yer adları için açıklamalı bir sözlük hazırlanmıştır. Bu sözlük "Ekler" bölümünün ikinci kısmını oluşturmaktadır. Saha çalışması sırasında maddi kültür unsurlarının fotoğrafları çekilmiştir ve bu fotoğraflar da "Ekler" bölümünün üçüncü

kısımında verilmiştir. Değerlendirmenin yapıldığı halk edebiyatı metinlerinde, yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışmanın bir kısmı saha çalışmasına dayanmaktadır. Yazar, bu eserinde Gagauz kültürüne dikkat çekmeye, unutulmaları hatırlatmaya, hâlâ varlığını sürdürebilen kültür unsurlarını da tanıtmaya çalışmıştır. Gagauz köylerinde, müzelerde ve kütüphanelerde bu kültürün izlerini aramıştır. Anlatımlar konuya uygun çizimlerle, tablolarla ve fotoğraflarla zenginleştirilmiştir. 125 yıllık dönemdeki Gagauz maddi kültürünün gelişiminin ve değişiminin incelenmesi Gagauz kültür tarihçiliği açısından önemlidir.

Sonuç bölümünde, Gagauz maddi kültürüne dair tespitlere geçirilen değişime, gelişime ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Türk dünyasının ortak geleceğe yönelik çalışma ve incelemelerinde Türkoloji ve halk bilimi alanına katkı sağlayan aynı zamanda bu alanda çalışan bilim insanlarının ve meraklılarının istifade etmesi gereken oldukça önemli bu çalışma temel teşkil edecek mahiyette görülmektedir. Dr. Cem Sevinç'in büyük emek, gayret ve titizliğiyle ilim dünyasına kazandırılmış olan bu eseri yayımlayan Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığını böyle nitelikli bir eseri araştırmacıların hizmetine sunmasından dolayı kutluyor; yayınlarının ve bilimsel çalışmalarının başarıyla devam etmesini diliyorum.

KAYNAK

Sevinç, Cem (2024). Gagauz Halk Edebiyatına Yansıyan Maddi Kültür Unsurları ve Sosyo-kültürel Açıdan Değerlendirilmesi, (E Yayın) Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 655, Araştırma İnceleme Dizisi: 232, Ankara.

Erişim: <https://akmb.gov.tr/e-yayinlar/gagauz-halk-edebiyatina-yansiyana-maddi-kultur-unsurlari-ve-sosyo-kulturel-acidan-degerlendirilmesi/>

